INGLIZ TILI TA'LIMIDA INTERFAOL VA INNOVATSION METODLARNING AHAMIYATI

Djumagulova Anora Normaxmatovna
Hamshiralar Akademiyasi, "Ingliz tili" fani o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz tili ta'limida interfaol va innovatsion metodlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan kommunikativ ta'lim, task-based learning, flipped classroom, gamifikatsiya va raqamli platformalardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy faolligi, mustaqil fikrlashi va motivatsiyasini oshirishda samarali ekani ko'rsatib beriladi. Shuningdek, interfaol metodlar o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirilgan, hamkorlikka asoslangan va amaliy kommunikativ muhitga aylantirishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar

Ingliz tili ta'limi, interfaol metodlar, innovatsion yondashuvlar, kommunikativ ta'lim, gamifikatsiya, , raqamli texnologiyalar, o'quvchi faolligi, nutqiy kompetensiya.

Globallashuv jarayonlari, xalqaro akademik va kasbiy aloqalarning kengayishi hamda raqamli texnologiyalarning hayotning barcha sohalariga kirib borishi ingliz tilini puxta o'rganishni zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridan biriga aylantirdi. Ingliz tili bugungi kunda nafaqat xorijiy til sifatida, balki xalqaro muloqot, ilmiy axborot almashinuvi, kasbiy rivojlanish va madaniyatlararo hamkorlik vositasi sifatida ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli ingliz tilini o'qitish metodikasini yangilash, uni o'quvchi ehtiyojlari va zamon talablari bilan uyg'unlashtirish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

"An'anaviy ingliz tili darslarida ko'pincha grammatik qoidalarni tushuntirish, lug'at yodlash va tarjimaga tayangan yondashuv ustun bo'lib kelgan" [1]. Bunday yondashuv ma'lum nazariy bazani shakllantirsa-da, ko'plab holatlarda o'quvchining real muloqotga kirishish, tinglab tushunish, erkin fikr bildirish va mustaqil nutq yaratish ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Zamonaviy pedagogik yondashuv esa o'quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni faol o'zlashtiruvchi, muammoga yechim izlovchi va kommunikativ vaziyatlarda tilni qo'llovchi subyekt sifatida ko'radi. Aynan shu nuqtada interfaol va innovatsion metodlar ingliz tili ta'limining samaradorligini oshiruvchi muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

"Interfaol metodlar mohiyatan ta'lim jarayonida o'quvchilarni faol muloqotga, hamkorlikka va mustaqil fikrlashga jalb etuvchi usullar majmuasidir" [2].

Ushbu metodlarda o'qituvchi yagona axborot manbai bo'lib qolmaydi; aksincha, u o'quv jarayonini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi shaxsga aylanadi.

O'quvchi esa tinglovchidan faol ishtirokchiga o'tadi, savol beradi, fikr bildiradi, bahs-munozarada qatnashadi, guruh bilan ishlaydi va tildan amaliy foydalanadi. Bunday faoliyat tilni o'rganishni sun'iy mashg'ulotdan tabiiy kommunikativ tajribaga yaqinlashtiradi.

Ingliz tili ta'limida qo'llaniladigan interfaol metodlar qatoriga juftlikda ishlash, kichik guruhlarda muhokama, rol o'ynash, aqliy hujum, debat, case-study, taqdimot, loyiha usuli va muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar kiradi.

Mazkur metodlar o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish, tinglab tushunish malakasini mustahkamlash va muloqot jarayonida til birliklaridan maqsadga muvofiq foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi. Masalan, rol o'ynash usuli talabalarni real hayotdagi vaziyatlarga yaqinlashtiradi: do'konda xarid qilish, mehmon kutish, intervyu berish yoki safarga chiqish kabi holatlar ingliz tilida muloqot qilish ehtiyojini tabiiy tarzda

yuzaga keltiradi. Shu bois interfaol metodlar o‘quvchining nafaqat til bilimini, balki amaliy kommunikativ kompetensiyasini ham rivojlantiradi.

“Interfaol metodlarning yana bir muhim jihati shundaki, ular o‘quvchilarda ijtimoiy hamkorlik, tinglash madaniyati, o‘z fikrini aniq ifodalash va boshqalar fikriga hurmat bilan munosabatda bo‘lish sifatlarini shakllantiradi” [3]. Til darsi bu jarayonda faqat leksik-grammatik materialni o‘zlashtirish maydoni bo‘lib qolmay, balki shaxslararo muloqot madaniyatini rivojlantirish makoniga aylanadi. Bu ayniqsa bugungi ta’limda muhim, chunki zamonaviy jamiyat ijodkor, hamkorlikka tayyor, moslashuvchan va kommunikativ shaxslarni talab qiladi.

Interfaol metodlarning samaradorligi bo‘yicha ayrim tadqiqotlar talabalarning faolligi va til natijalari sezilarli ravishda oshganini ko‘rsatadi. Bir tadqiqotda guruhli muhokamalar, rol o‘ynash va raqamli platformalar bilan boyitilgan darslar natijasida talabalar ingliz tilida gapirish va tinglab tushunish ko‘nikmalarida ijobiy o‘sish kuzatilgani qayd etilgan. Boshqa bir manbada esa interfaol metodlardan foydalangan eksperimental guruhda nutq ravonligi va aniqligi an’anaviy usuldagi nazorat guruhiga qaraganda ancha yuqori bo‘lgani ko‘rsatilgan. “Bu holatlar interfaol metodlarning nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham samarali ekanini tasdiqlaydi” [4].

Innovatsion metodlar esa interfaol yondashuvni yanada kengaytirib, o‘quv jarayoniga yangi pedagogik va texnologik imkoniyatlarni olib kiradi. Ingliz tili ta’limida innovatsion metodlar deganda odatda kommunikativ yondashuvning zamonaviy shakllari, task-based learning, project-based learning, flipped classroom, blended learning, gamifikatsiya, multimodal o‘qitish va raqamli resurslardan integrativ foydalanish tushuniladi. Ularning barchasini birlashtiruvchi umumiy xususiyat shundaki, ular o‘quvchini faol subyektga aylantiradi, ta’limni maqsadli va kontekstga yaqin qiladi, o‘rganishni esa ko‘proq amaliy faoliyat bilan bog‘laydi.

Kommunikativ yondashuv ingliz tilini o‘qitishdagi eng asosiy innovatsion paradigmalardan biri sifatida tilni qoidalar majmuasi emas, balki muloqot vositasi sifatida talqin qiladi. Ushbu yondashuvda darsning asosiy maqsadi grammatik mukammallik emas, balki tilni vaziyatga mos va maqsadli ishlata olishdir. Shuning uchun dars topshiriqlari ko‘pincha suhbat qurish, fikr almashish, muammoni birgalikda hal etish, ma’lumot almashish va taqdimot qilish kabi kommunikativ vazifalarga asoslanadi. Bu usul o‘quvchini til o‘rganishda faol ishtirokchi qilib, uning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Task-based learning, ya’ni vazifaga asoslangan o‘qitish, ingliz tili ta’limida ayniqsa samarali yondashuvlardan biri sifatida baholanadi. Bu modelda o‘quvchilar tilni o‘rganish uchun emas, balki ma’lum vazifani bajarish uchun ishlatadilar; til esa vazifani bajarish jarayonida tabiiy ravishda o‘zlashtiriladi. Masalan, sayohat rejasini tuzish, reklamani yaratish, tadbir tashkil etish yoki ijtimoiy muammoning yechimini topish kabi topshiriqlar o‘quvchidan ingliz tilida axborot izlash, muhokama qilish va yakuniy mahsulot yaratishni talab qiladi. Natijada til o‘rganish mazmunsiz mashq emas, maqsadli faoliyatga aylanadi.

“Loyiha asosida o‘qitish ham innovatsion metodlar orasida alohida o‘rin tutadi, chunki u o‘quvchining mustaqil izlanishi, ijodiy fikrlashi va jamoaviy faoliyatini kuchaytiradi” [5]. Ingliz tili darslarida loyiha ishlari mavzu bo‘yicha material to‘plash, so‘rovnoma o‘tkazish, prezentatsiya tayyorlash, videorolik yaratish yoki sinf oldida chiqish qilish kabi faoliyatlarni qamrab olishi mumkin. Bunda o‘quvchi turli til ko‘nikmalarini bir vaqtda ishga soladi: o‘qiydi, yozadi, tinglaydi, gapiradi va tahlil qiladi. Shu sababli loyiha asosida o‘qitish tilni kompleks ravishda o‘rgatish imkonini beradi.

Flipped classroom, ya’ni “teskari sinf” modeli ham ingliz tili ta’limidagi samarali innovatsiyalardan biridir. Ushbu modelga ko‘ra, nazariy material darsdan tashqari vaqtda, odatda video, prezentatsiya yoki matn shaklida o‘rganiladi, sinfdagi vaqt esa amaliy mashqlar, savol-javob, muhokama va hamkorlikdagi topshiriqlarga ajratiladi. Bu usul dars vaqtini unumli tashkil etish, individual o‘rganish sur’atini hisobga olish va o‘qituvchining ko‘proq maslahatchi sifatida ishlashiga imkon yaratadi. Ingliz tili darslarida bunday

yondashuv ayniqsa foydali, chunki grammatika yoki lug‘atga oid boshlang‘ich tushuntirishlarni uyda o‘zlashtirgan o‘quvchi sinfda ko‘proq gapirish, tinglash va muammoli vazifalarni bajarish bilan shug‘ullanadi.

Gamifikatsiya, ya’ni o‘yin elementlarini ta’lim jarayoniga kiritish, o‘quvchilar motivatsiyasini oshirishda kuchli vosita hisoblanadi. Ball, reyting, bosqich, mukofot, jamoaviy bellashuv va interaktiv viktorinalar ingliz tili darslarini qiziqarli va dinamik shaklga keltiradi. Ayniqsa Quizizz, Kahoot va shunga o‘xshash platformalar orqali tashkil etilgan topshiriqlar o‘quvchilarning e’tiborini jalb qiladi, tezkor fikrlashini rag‘batlantiradi va darhol qayta aloqa olish imkonini beradi.

O‘yinlashgan faoliyat natijasida o‘quvchi xatodan qo‘rqmayroq bo‘ladi, darsga ijobiy hissiy munosabat shakllanadi va o‘rganishga bo‘lgan ichki qiziqish kuchayadi.

Blended learning, ya’ni an’anaviy va onlayn ta’limni uyg‘unlashtirgan model, zamonaviy ingliz tili ta’limida keng qo‘llanmoqda. Bu yondashuv o‘quvchiga materialni turli formatlarda qabul qilish, kerakli mavzularni takror ko‘rish va mustaqil ishlash imkonini beradi. O‘qituvchi esa sinf va onlayn muhitning afzalliklarini birlashtirib, turli darajadagi o‘quvchilar uchun differensial topshiriqlar tayyorlashi mumkin. Ayniqsa masofaviy yoki aralash ta’lim sharoitlarida blended learning til o‘qitishning uzluksizligi va samaradorligini ta’minlaydi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanish ingliz tili ta’limidagi innovatsion metodlarning muhim tarkibiy qismidir. Interaktiv doskalar, video platformalar, mobil ilovalar, onlayn lug‘atlar, bulutli hujjatlar, breakout rooms, audio-vizual resurslar va sun’iy intellektga asoslangan vositalar ta’lim jarayonini boyitadi hamda o‘quvchi uchun moslashuvchan o‘rganish muhitini yaratadi. Masalan, TESOL tavsiyalarida Quizizz, Kahoot, Google Docs, breakout rooms, YouTube, TED Talks, VOA va boshqa raqamli resurslardan foydalanish onlayn ESL darslarini interaktiv va samarali qilishi ta’kidlanadi. Bu vositalar o‘quvchilarni darsga faol jalb etish, hamkorlikni yo‘lga qo‘yish va o‘qituvchi tomonidan doimiy feedback berishni yengillashtiradi.

Ingliz tili ta’limida interfaol va innovatsion metodlarning ahamiyati, avvalo, o‘quvchi motivatsiyasini oshirish bilan izohlanadi. O‘quvchi o‘zini darsning markazida his qilganda, topshiriqlarni mazmunli deb bilganida va ularni bajarishda erkinlik sezganida o‘rganish jarayoniga ko‘proq qiziqadi. Motivatsiya esa til o‘rganishning eng muhim psixologik omillaridan biri bo‘lib, aynan shu omil o‘quvchining qatnashuv darajasi, mustaqil ishlashi va muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Mazkur metodlarning yana bir afzalligi shundaki, ular o‘quvchining to‘rtta asosiy til ko‘nikmasini integrativ tarzda rivojlantiradi. An’anaviy yondashuvda ko‘pincha grammatika va o‘qish ustuvor bo‘lsa, interfaol hamda innovatsion metodlarda gapirish, tinglash, yozish va o‘qish bir-biri bilan bog‘liq tarzda shakllantiriladi. Masalan, loyiha topshirig‘ida o‘quvchi mavzu bo‘yicha manbalarni o‘qiydi, guruhdoshlarini tinglaydi, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ifoda qiladi, natijada til ko‘nikmalarining tabiiy integratsiyasi yuz beradi.

Shuningdek, interfaol va innovatsion metodlar o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bular qatoriga tanqidiy fikrlash, muammoni hal etish, hamkorlik, raqamli savodxonlik, ijodkorlik va moslashuvchanlik kiradi. Ingliz tili darsini aynan shu ko‘nikmalar bilan integratsiya qilish ta’limning umumiy sifati va ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Shu tariqa ingliz tili o‘qitish faqat til o‘rgatish emas, balki shaxsni kompleks rivojlantirish vositasiga aylanadi.

Biroq interfaol va innovatsion metodlarni samarali joriy etish uchun ayrim shart-sharoitlar zarur. Birinchidan, o‘qituvchi zamonaviy metodik kompetensiyaga ega bo‘lishi, ya’ni darsni loyihalash, interaktiv faoliyatni boshqarish, raqamli vositalardan foydalanish va baholashning mos usullarini bilishi kerak. Ikkinchidan, o‘quv muhiti texnik va tashkiliy jihatdan qo‘llab-quvvatlanishi lozim; internet, qurilmalar, raqamli resurslar va mos dars materiallari yetarli bo‘lmasa, innovatsion metodlar to‘liq natija bermasligi mumkin.

Uchinchidan, o‘quvchilarning til darajasi, psixologik xususiyatlari va ehtiyojlari hisobga olinib, metodlar moslashtirilishi zarur.

Baholash tizimini ham interfaol va innovatsion yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish muhim. Agar dars kommunikativ va faoliyatga yo‘naltirilgan bo‘lsa, baholash ham faqat test va qoidani takrorlash bilan cheklanmasligi kerak.

Jarayonli baholash, portfolio, loyiha natijasi, og‘zaki chiqish, hamkorlikdagi topshiriqlar va o‘zaro baholash shakllari o‘quvchining real rivojlanishini aniqroq aks ettiradi. Bu esa ta’limning maqsad va natijalari o‘rtasida mantiqiy uyg‘unlikni ta’minlaydi.

Ta’kidlash joizki, innovatsion metodlar an’anaviy metodlarni butunlay inkor etmaydi. Aksincha, samarali ingliz tili darsi ko‘pincha an’anaviy yondashuvning tartibliligi bilan interfaol metodlarning faol va kommunikativ tabiatini uyg‘unlashtirish asosida quriladi. Masalan, yangi grammatika qoidasi qisqa va aniq izoh bilan berilishi mumkin, so‘ngra u rol o‘ynash, juftlik ishlari yoki task-based topshiriqlar orqali amaliyotga tatbiq qilinadi. Bunday integrativ yondashuv o‘quvchiga ham nazariy tushuncha, ham amaliy foydalanish imkoniyatini beradi.

Umuman olganda, ingliz tili ta’limida interfaol va innovatsion metodlar ta’lim sifatini oshiruvchi, o‘quvchining faolligi va mustaqilligini kuchaytiruvchi, kommunikativ kompetensiyasini shakllantiruvchi va darsni real hayot bilan bog‘lovchi eng muhim pedagogik vositalardandir. Ular orqali ta’lim jarayoni biryoqlama ma’ruza shaklidan chiqib, muloqot, izlanish, tajriba, hamkorlik va ijodkorlikka asoslangan jarayonga aylanadi. Ingliz tilining mohiyati ham aynan muloqot vositasi ekanini hisobga olganda, bu metodlarning qo‘llanilishi nafaqat foydali, balki zarur pedagogik ehtiyoj sifatida namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, ingliz tili ta’limida interfaol va innovatsion metodlarning ahamiyati beqiyosdir. Ular o‘quvchilarni faol, mustaqil, hamkorlikka tayyor va ingliz tilidan real hayotiy vaziyatlarda foydalanishga qodir shaxs sifatida shakllantiradi. Zamonaviy ta’lim tizimi aynan shunday yondashuvlarni talab qilmoqda va bu o‘qituvchidan metodik yangilanish, raqamli savodxonlik hamda o‘quvchini markazga qo‘ygan pedagogik pozitsiyani talab etadi. Ingliz tili darslarida interfaol va innovatsion metodlardan oqilona va tizimli foydalanish ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quvchilar kompetensiyasini rivojlantirish va zamonaviy pedagogik maqsadlarga erishishning eng muhim yo‘llaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – Harlow: Pearson, 2015. – 400 p.
2. Scrivener J. Learning Teaching. – London: Macmillan, 2011. – 416 p.
3. Harmer J. How to Teach English. – Harlow: Pearson, 2007. – 288 p.
4. Thornbury S. How to Teach Speaking. – Harlow: Pearson, 2005. – 188 p.
5. Nunan D. Task-Based Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 245 p.